

Geart Tigchelaar

Zwervende gedichten

Sytse Jansma debuteerde als dichter met de bundel *wa't tate seit moat ek whisky sizze* in 2008. No komt de Harlinger dichter, docent en filmmaker met *as nomaden yn tinten teplak / als nomaden in tenten terecht* als tweetalige bundel. In die bundel wel hij de grenzen over en nieuwe werelden ontdekken, zo laat de achterflap ons weten. Gedichten die als nomaden willen omzwerven.

Dat de dichter in de bundel over de grenzen gaat, is duidelijk omdat er veel verwijzingen in staan naar buitenlandse elementen of plaatsnamen. Dat begint meteen al in het eerste deel 'oproep aan alle friezen' dat tegelijk een drieluik is. Fryslân moet als een 'tweeslachtig berlijn' verschijnen, in het tweede gedicht is de dichter zelf Berlijn en in het derde gedicht is het geen oproep meer vanwege de regel: 'ik dompel alle friezen onder in / pruisisch blauw' (pag. 16)

Dat internationale gaat verder met gedichten als 'global perception' waarin buitenlandse dingen of personen worden verbonden met gewone Nederlandse/Friese landschapselementen. Een fragment:

Zoals de wind over het terras gaat
pepsireclamedansjes van plezier

zoals het water door vaargeulen schuurt
als waffenbalades van wagner

(pag.22)

Maar ook de douanier moet worden uitgeschakeld. Die wordt voorgesteld als vogel die men aan de rand van het bos moet laten wachten en zijn lied moet zingen. Mooi verwoord is hoe men hem op voorzichtige wijze moet benaderen, maar als hij wil meewerken, kan men zijn 'anti antarctica' vergeten en over de rand van het bos stappen, oftewel de grens over. De duidelijkste verbinding van Fryslân en de wereld (Kalma's woorden haalt Jansma zelf aan in het eerste gedicht van de bundel) komt in het gedicht 'arabisch is ons vaderland' naar voren 'arabisch is ons vaderland houdt een kluit woudgrond' (pag.46) En ga zo maar door. Boerenelementen of boerenlandschappen tegenover buitenlandse zaken. Op die manier krijgt men door de bundel heen mooie tegenstellingen, of liever gezegd verbindingen. Met andere woorden zijn wij als mensen in het algemeen en de gedichten in het bijzonder – of zou het net andersom zijn?- over op deze wereld terecht? De wereld is kleiner als ooit en de grenzen worden steeds vager. Wij logeren op de wereld waarmee ik bedoel dat het makkelijker als ooit is over de wereld te zwerven en dingen te ontdekken, net als de gedichten van Jansma. Het is soms alsof wil Jansma ons erop uit sturen, aanmoedigen om eens buiten de eigen comfort zone te stappen. Twee strofen uit 'veto vitruvius' als voorbeeld:

verlaat dit lichaam als beslisser
schuif jouw trombones van de romp

matrix jouw lichaam van blindheid

(...)

jij ecce homo
stap uit je pilatus pas
zet jouw navel op polshoogte
(pag. 26)

Tijdens het lezen, vraag ik me af waarom de dichter niet over zijn eigen havenstadje, Harlingen, schrijft. Toch komt Harlingen in het een na laatste gedicht voor met de titel 'zeezicht harlingen'. Dan is de lezer bij wijze van spreken met Jansma door de bundel heen al over de wereld geweest, het is daarom ironisch dat de dichter het dan even niet meer weet '(...) o zeezicht / hoe kan ik je vastleggen in de harde kadasters van taal' (pag. 90) Komt het te dichtbij? Is het al te gewoon voor hem of is nu zijn huis te bijzonder?

Het lijkt als zoekt Jansma het niet alleen in het exotische, maar ook in de klank. Is dat wat hij bedoelt met het 'sturende karakter van taal' dat hij wil blootleggen? De bundel tilt namelijk op van de beginrijm en middenrijm.

landschapdynastieën

hoera het hoofd van de keizer dobbert op zeezieke spiegels
tussen de aristocratisch langzame rotsblokken laat ze maar

rollen door zijn kom krakende salade laat de vuurvreters
van pracht en praal zwavel zuchten door zijn blanke sauna

laat hem kleine kikkers boeren uit zijn darmenwarboel
van slapende elite is onze friese landschapdynastie idem dito

een schaduwschenkende knotwilg als monnik bij de sloot
hoera de zondagsfietser langs het hubba & bubbabouland

geef hem wat hem toebehoort een gezapige koe grotvolle
bergbuiken en een niet te verzadigen haaibaai

(pag. 44)

Het klinkt als een tiet en smijt een wereld van beelden op. Zoveel dat men er op het laatst van duizelt. Denk aan 'anti antarctica', 'prismamilitairen', 'hongerige slaapschappen', 'zwervend zeevee' en veel meer. Stuk voor stuk mooie neologismen. Stuk voor stuk roepen ze een andere wereld tot leven. Of is het dezelfde wereld, maar dan in andere woorden en beelden? Af en toe wordt het wat teveel - met name het deel 'landscapes' - en verliest met niet alleen de concentratie, maar ook grip op wat de dichter nu eigenlijk wil zeggen. Of wil hij ons alleen maar trakteren op beelden? Hangt Jansma daar zo aan, ook gezien het feit dat hij filmmaker is en beelden daardoor belangrijk voor hem zijn. Hoe dan ook, mooi, wordt dat afgewisseld met een meer erotisch gedicht als 'als schepen zeilden mijn handen' met een

prachtregel: 'in storm in het lichtblauw van haar aderen', maar ook een meer geëngageerd gedicht als 'slechte slaven', het integere 'op de zolder van het oog' en het dieper gaande 'elk woord hecht als een huwelijk' met de mooie alleszeggende strofe:

hoe hecht is het woord
als de vrede halo is
als de vrede buldert
(pag. 34)

Zo gezegd is *as nomaden yn tinten teplak / als nomaden in tenten terecht* een tweetalige bundel. Gezien het feit dat hij af en toe Fryslan of het adjectief Fries wordt gebruikt, doet vermoeden dat Jansma vanuit het Fries heeft gedicht. Bijvoorbeeld 'voor alle barabassen van friesland / draag ik deze taal'. Ook omdat vanwege het beginrijm en/of eindrijm het Fries beter lijkt te werken, bevestigt dat vermoeden. In het aangehaalde gedicht 'landschapsdynastieën' kwamen wij al een 'smûk skaadzjend' (schaduwschenkende) tegen. Maar ook meer inhoudelijk heeft het Fries een streepje voor. Vergelijk 'in boskje reade bommen' en 'een bosje rode bommen' waarin bij het Fries maar een 'l' toegevoegd hoeft te worden. In het gedicht 'de ballen van de bolle' (wat wel mooier allitereert als 'de ballen van de stier') staat: 'de pystige simmers fan de bolle yn 'e greide', waar 'pystich' meer betekenislagen heeft als het Nederlandse 'wellustige'. En als laatste voorbeeld het gedicht 'sûnder mis gjin merke' waar 'sûnder mis' in Friese uitdrukking is en geen Nederlandse. Maar het Nederlands ('zonder mis geen kermis') rijmt dan weer.

Maar soms heeft het Nederlands een streepje voor. Zo komt in het gedicht 'global perception' 'duintoppen druist' en 'dúntoppen giselet' voor. En 'laat hem kleine kikkers boeren uit zijn warrige darmenboel' staat tegelijk in mooi contrast met 'aristocratisch' en 'elite' in dat gedicht. De Friese versie heeft voor het werkwoord 'boeren' namelijk 'krôkje' wat die dubbele betekenislaag mist. De gedichten zijn vrijwat letterlijk vertaald(?), maar soms vindt men een discrepantie: 'akrobatysk stroffelet in foale moarn yn it noarden' waar de Nederlandse versie 'zorgeloze' voor 'foale' (zwangere) heeft, wat behoorlijk qua betekenis afwijkt. Zou het zo zijn dat de dichter zo aan binnenrijm hecht dat hij dat op die manier wil realiseren? Zo ook het verschil in het laatste gedicht van de bundel 'op ien mêst kinst gjin seeën oer' waar het Nederlands trouwens het meerzeggende 'op één mast overbrug je geen zeeën' voor in de plaats heeft. In het Nederlands staat er 'beschroomd / beschamend' waar het Fries 'minmânsk / skamsum' heeft. Dat is dus tegelijk het bewijs dat Jansma een grote waarde hecht aan klank.

Zo valt er dus genoeg te bereizen door de nieuwste bundel van Sytse Jansma. En doe dat niet als een doorsnee toerist en vlieg overal oppervlakkig en vlug doorheen, maar doe dat als een ware zwerver en neem de tijd om alle facetten in je op te nemen. Zet bij nood de tent op en blijf een nachtje bij het gedicht dat u fascineert. Wanneer men de volgende dag de rits opendoet en naar buiten stapt, ziet men weer hele andere dingen die je eerder niet waren opgevallen.

(vertaald door Sytse Jansma)